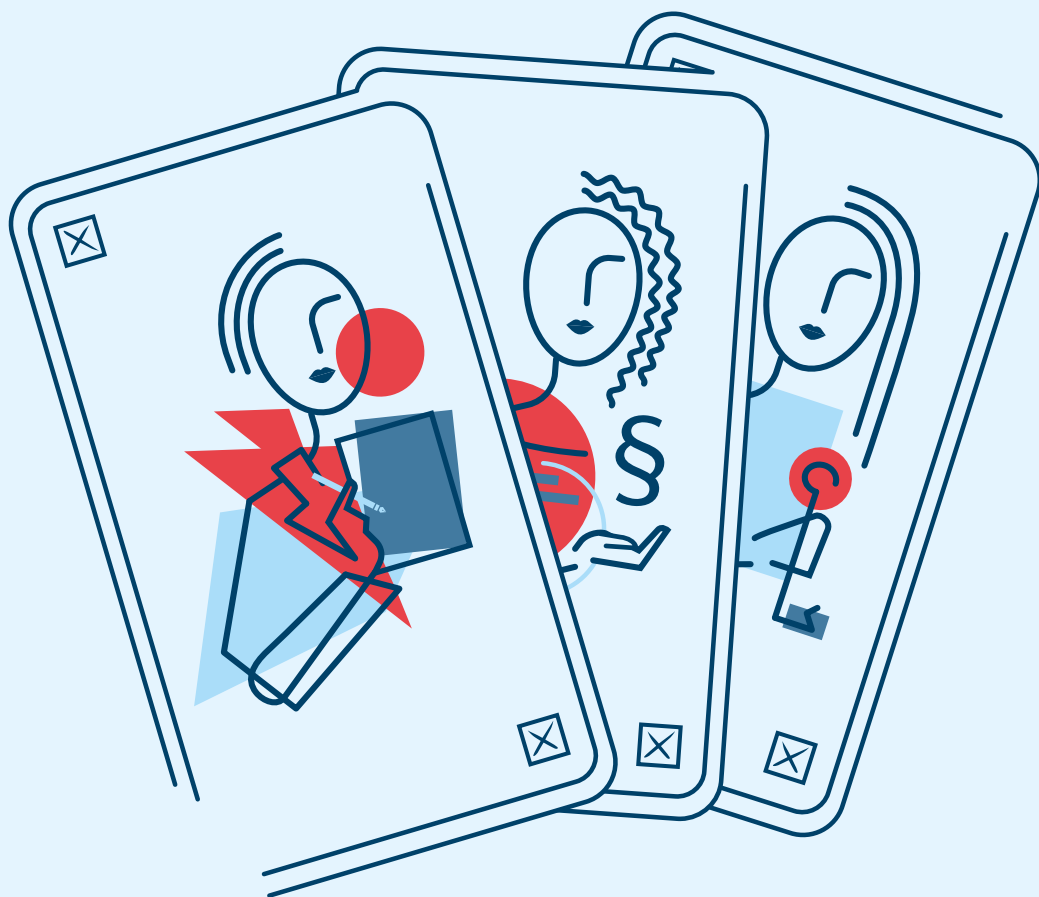

Kobiety w polityce

Sfera publiczna

pod redakcją Moniki Banaś

KOBIETY
W POLITYCE
SFERA PUBLICZNA

seria pod redakcją
Moniki Banaś

3

Rada naukowa:

Prof. dr hab. Ewa Bujwid-Kurek, Uniwersytet Jagielloński w Krakowie

Prof. dr hab. Jerzy Nikitorowicz, Uniwersytet w Białymstoku

Dr hab. Adam Nobis, prof. UW, Uniwersytet Wrocławski

Prof. dr hab. Tadeusz Paleczny, Uniwersytet Jagielloński w Krakowie

Prof. dr hab. Halina Rusek, Uniwersytet Śląski

KOBIETY W POLITYCE SFERA PUBLICZNA

pod redakcją Moniki Banaś

Kraków 2020

Copyright by individual authors, 2020

Recenzenci

Prof. dr hab. Ryszard Czarny

Dr hab. Krystyna Leszczyńska, prof. UMCS

Opracowanie redakcyjne

Magdalena Kusak

Skład i łamanie

Stanisław Tuchołka • panbook.pl

Projekt okładki

Katarzyna Stelmachowska

Publikacja sfinansowana przez Instytut Studiów Międzykulturowych

Wydziału Studiów Międzynarodowych i Politycznych

Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie

oraz Stowarzyszenie na Rzecz Rozwoju Społecznego

i Dialogu Międzykulturowego COOPERANTIS

Publikację wydano w dwóch wersjach: papierowej i elektronicznej

Pierwotna jest wersja drukowana

ISBN 978-83-8138-341-7 (druk)

ISBN 978-83-8138-342-4 (on-line, pdf)

<https://doi.org/10.12797/9788381383424>

KSIEGARNIA AKADEMICKA

ul. św. Anny 6, 31-008 Kraków

tel./faks: 12 431 27 43, 12 421 13 87

e-mail: publishing@akademicka.pl

Księgarnia internetowa:

<https://akademicka.com.pl>

SPIS TREŚCI

O potrzebie działania	7
Dariusz Juruś	
Etyka troski jako feministyczna krytyka kantyizmu, utylitaryzmu i liberalizmu	13
Emil Orzechowski	
„Sarmatia’s daughter grand!”	31
Anna Citkowska-Kimla	
Jak być skuteczną w świecie polityki? Życie i działalność Róży von Thun	59
Eliza Nowacka	
Kobiety w polskim parlamencie po roku 1989	77
Joanna Aleksandra Radowicz	
Kobiety w polityce brytyjskiej	91
Violetta Gul-Rechlewicz	
Sytuacja kobiet ze środowisk uchodźczych oraz imigracyjnych w Niderlandach	113

Ewa Bujwid-Kurek	
<i>Who is who</i> – kobiety w roli piastujących najwyższe funkcje w państwach pojugosłowiańskich	137
Joanna Wardęga	
Peng Liyuan na tle innych pierwszych dam w dyplomacji publicznej Chin	157
Ewa Kamińska	
Kobiety wobec polityki – polityka wobec kobiet: rola i pozycja kobiet w społeczeństwie Japonii od okresu Meiji do współczesności	179
Renata Hołda	
Cesarzowa Elżbieta (Sisi). Kobieta obok polityki?	207
Monika Banaś	
Kulturowy potencjał femipolityki na przykładzie Irlandii przełomu XX i XXI wieku	233
Bibliografia	257
Indeks osób	287

O POTRZEBIE DZIAŁANIA

Z perspektywy blisko stu lat można by stwierdzić, że polskim aktywistom walczącym o równouprawnienie kobiet udało się dość dużo osiągnąć. W pierwszych wyborach do Sejmu Ustawodawczego, w styczniu 1919 roku, osiem na dwiesięcie dwadzieścia dziewięć miejsc przypadło posłankom¹, zaś wiek później, w 2019 roku, w ławach parlamentarnych zasiadły sto trzydzieści dwie kobiety, co stanowiło 29% składu obu izb². Ten stan rzeczy jest *de facto* skutkiem wielowiekowego procesu, łączącego wysiłki wielu pokoleń kobiet (wspieranych przez znacznie mniej liczne grono mężczyzn), aby czynić świat sprawiedliwym, lepiej zorganizowanym, po prostu dobrym. Wciąż jednak, patrząc na polską rzeczywistość, łatwo stwierdzić, że dysproporcje w dostępie obu płci do sfery publicznej, w tym politycznej, są rażące. Prześnana (to adekwatne słowo!) w 2011 roku ustawa kwotowa o obowiązku zagwarantowania na partyjnych listach wyborczych 35% miejsc kobietom zwiększyła szanse marginalizowanej grupy na obecność jej przedstawicielek w decyzyjnych instytucjach państwa. Rodzaj „wspaniałomyślnego” gestu, wymuszonego skądinąd unijnymi standardami, owszem stanowi, ale tylko jeden z elementów strategii redystrybucji szeroko rozumianej władzy. Nie jest bowiem sprawiedliwe – a także przeczy istocie demokracji – by kobiety, stanowiące połowę społeczeństwa, miały tak nieproporcjonalne, ograniczone oddziaływanie na życie społeczeństwa.

¹ M. Szukała, *100 lat temu rozpoczęły się pierwsze w polskiej historii powszechne wybory parlamentarne*, Dzieje.pl, 26.01.2019, <https://dzieje.pl/aktualnosci/100-lat-temu-rozpoczely-sie-pierwsze-w-polskiej-historii-powszechne-wybory> (1.02.2020).

² *Dane o posłach wg stanu na dzień wyborów*, http://www.sejm.gov.pl/Sejm9.nsf/page.xsp?poslowie_poczatek_kad (1.02.2020).

Działanie zorientowane na promocję udziału kobiet w polityce musi być wieloaspektowe i z konieczności długofalowe. Musi opierać się na właściwej edukacji oraz wychowaniu uwzględniających równe prawa i obowiązki obywateli. Dwa obszary w przypadku laickiego państwa – wyznaczane przez dom oraz szkołę, a także uczelnię wyższą – są kluczowe w formowaniu jednostkowej i wspólnotowej mentalności, akceptującej równoprawny dostęp do władzy oraz jej sprawiedliwą redystrybucję. Nie ma w tych słowach nic odkrywczego, jednak o tej oczywistości i jej podobnych często zapominamy, ignorujemy je, przechodzimy obok nich obojętnie, dając niejako przyzwolenie na trwanie ułomnego systemu.

Kultura, będąca podstawą indywidualnej oraz grupowej mentalności, zawierająca aspekt duchowy czy duchowo-religijny, ma zdolność formowania i re-formowania ludzkich zachowań, ambicji, działań, planów etc. Dlatego wymiar kulturowy jest niezwykle istotny dla przedstawianej tu sprawy. Mentalnościowe przyzwolenie na obecność kobiet w polityce jako aktywnych podmiotów, a nie tylko pasywnych (nie)obecnych może nastąpić i następuje właśnie na drodze przemian kulturowych. Niebagatelną rolę odgrywają tu organizacje pozarządowe i ruchy społeczne promujące równość płci, równy dostęp kobiet oraz mężczyzn do dóbr materialnych i symbolicznych, takich jak edukacja, praca zawodowa, zarobki czy prestiż (przypomnijmy, że jeszcze pod koniec XIX wieku nobliwe uczelnie, m.in. Uniwersytet Jagielloński, nieskore były przyjmować kandydatki w swoje progi, ustami uznanych wówczas profesorów głosząc brak duchowych i cielesnych dyspozycji kobiet do studiowania)³.

Zwłaszcza w obrębie powszechnej edukacji pozostaje wiele wyzwań, na przykład to, by w równym stopniu zachęcać dzieci oraz młodzież, bez względu na płeć, do angażowania się w życie polityczne. W tym celu konieczne jest powszechne adresowanie treści edukacyjnych dostarczających odpowiedniej wiedzy i kompetencji dla przyszłej polityczki i przyszłego polityka. Kształcenie od podstaw ma tu fundamentalne znaczenie. Podobnie jak wychowanie ukierunkowane na równość płci, bez stygmatyzowania, dyskryminowania czy utrwalania stereotypowego myślenia o kobietach jako emocjonalnych, powierzchownych, nierozsądnych, niezdecydowanych,

³ M. Fuszara, *Między utopią a antyutopią – walka kobiet o własne miejsce*, [w:] *Utopie kobiet. 100 lat praw wyborczych kobiet (1918–2018)*, red. K. Slany [et al.], Kraków 2019, s. 33–34.

w przeciwieństwie do mężczyzn: racjonalnie myślących, konsekwentnych, silnych, gotowych do konfrontacji oraz obrony swoich przekonań. Choć w polskiej rzeczywistości spotykamy środowiska dalekie od tego typu szablonowego podziału, pozostają one jednak w mniejszości, co widać i po tym, kto dominuje na naszej scenie politycznej, naukowej, medialnej czy artystycznej. Wystarczy spojrzeć na skład parlamentu, komitetów partyjnych, rektoratów i dziekanatów, domów medialnych i redakcji, instytucji wczesnoedukacyjnych, opiekuńczo-socjalnych etc. Nie chodzi tu tylko o liczbę, lecz także o rodzaj zajmowanych stanowisk.

Zmiana mentalnościowa oraz zmiana w postrzeganiu ról społecznych przypisanych obu płciom nie może nastąpić bez modyfikacji języka odzwierciedlającego naszą rzeczywistość. Dla przykładu: wiele nazw zawodów przywoływanych jest głównie w rodzaju żeńskim, choćby „przedszkolanka”, „sprzątaczką” czy „pielęgniarką” (notabene przed kilku laty krajowe media donosiły o serii strajków pielęgniarek, a nie pielęgniarzy). O działaniu przez słowa napisano wiele rozpraw, podobnie jak o formowaniu przez słowa wspólnotowego wyobrażenia o świecie. Licznych przykładów dostarcza tu świat polityki i komentarze dotyczące jego pierwszoplanowych aktorów. Epitety towarzyszące opisom postaci oscylują w przypadku mężczyzn wokół skuteczności, kompetencji, doświadczenia, zdecydowania, orientacji na cel, w przypadku kobiet wokół prezencji, aparycji, ubioru, rodziny, domu (trudnej sztuki godzenia obowiązków zawodowych z rodzinnymi)⁴. Dyskursywne przekierowanie uwagi na merytorykę wydaje się tu zabiegiem koniecznym, pozwalającym skoncentrować się wyborcom oraz wybieranym na wyzwaniach rzeczywistych, a nie zastępczych, pozorowanych. Demaskacja i demaskulinizacja życia politycznego, będącego częścią życia wspólnotowego, to warunek *sine qua non* formowania społeczeństwa włączającego zasady demokracji, równouprawnienia oraz sprawiedliwości w rzeczywistość, a nie mistyfikowaną praktykę społeczną.

Niniejsza monografia stara się zwrócić uwagę na wspomniane wyżej problemy, ukazując ich różnorodność, wieloaspektowość, a także wielokulturowość w jej inkluzywnym rozumieniu⁵. Artykuły zebrane w publikacji,

⁴ P. Eckert, *Kształtowanie wizerunku kobiety – polityka*, [w:] *Kobiety w polityce*, red. J. Marszałek-Kawa, Toruń 2010, s. 270–286.

⁵ Książka kontynuuje problematykę podjętą w publikacji *Kobiety w polityce*, red. M. Banaś, Kraków 2017.

choć pisane z perspektywy różnych dyscyplin, tworzą spójną całość, analizującą tę sferę wspólnotowego życia, która nadal w wyraźny sposób cechuje się brakiem równościowego – czyli sprawiedliwego – do niej dostępu.

Problem ten przewija się w wątkach podnoszonych w pierwszym z tekstów, autorstwa Dariusza Jurusia. Sprawiedliwość może być jednak różnie konceptualizowana, bez uwzględnienia czynnika emocyjnego, tak istotnego w feministycznej etyce troski. Dwa przeciwstawne światy – rzec by się chciało: przeciwległe – racjonalny i empatyczny, stanowią jednak spójne elementy jednej całości, wyznaczonej przez pierwiastek męski i żeński.

O splataniu wielkiej sztuki z politycznym interesem ojczyzny pisze Emil Orzechowski w tekście poświęconym Helenie Modrzejewskiej. Autor przedstawia w nim sylwetkę światowej sławy artystki, która prócz teatru umiłowała Polskę oraz wartości ją fundujące. Życie i działalność społeczno-polityczna wielkiej aktorki stanowią wspaniały przykład oddania sprawom wielkim, wręcz konstytutywnym dla trwania kolejnych pokoleń narodu. Modrzejewska, której życie nie szczędziło trudów i goryczy, potrafiła łączyć artystyczną wrażliwość z głęboko racjonalnym podejściem do spraw społeczno-politycznych.

Inną postacią kobietą należącą do sfery typowo społeczno-politycznej jest Róża Thun, której poświęcony został tekst autorstwa Anny Citkowskiej-Kimli. Tak jak w przypadku Modrzejewskiej, należy tutaj postawić pytanie o cechy charakteru, cechy osobowości oraz uwarunkowania zewnętrzne sprzyjające wyłanianiu się politycznych liderek, zdolnych zjednywać liczne grono zwolenników i wyborców. Analityczny tekst pt. *Jak być skuteczną w świecie polityki? Życie i działalność Róży von Thun* stanowi wykładnię udanej strategii współkształtowania ładu społeczno-politycznego i kulturowego zarazem.

Kontynuacji wątku, lecz w szerszym, bo ogólnokrajowym aspekcie, podejmuje się Eliza Nowacka w artykule poświęconym udziałowi kobiet w polskim parlamencie po roku 1989. Autorka pochyła się nie tylko nad składem liczbowym ciała ustawodawczego w kolejnych jego kadencjach, lecz także nad efektywnością kandydowania kobiet do tak ważnych organów państwowych. Analizowane są tu również obszary zainteresowań polskich parlamentarzystek, które często okazują się skorelowane ze schematem kulturowo narzuconym na domeny męskie (finanse, obronność, rolnictwo) i kobiece (polityka społeczna, szkolnictwo, polityka rodzinna).

Historię długiego i żmudnego procesu uzyskiwania głosu politycznego przez kobiety w Wielkiej Brytanii analizuje Joanna Aleksandra Radowicz. W skondensowany sposób przedstawia najważniejsze postaci, wydarzenia, regulacje prawne, które przyczyniły się do stopniowego zmniejszania nierównowagi między płciami, jeśli idzie o ich wpływ na życie wspólnotowe Brytyjczyków. Mimo silnych osobowości politycznych, takich jak Charlotte Despard, Emmeline Pankhurst, Margaret Thatcher czy królowa Elżbieta II, w polityce Wielkiej Brytanii wciąż obserwujemy nadreprezentację mężczyzn, co prowokuje powracające pytanie, dlaczego brytyjskie społeczeństwo toleruje ten stan rzeczy.

Osobliwy przypadek normowania ładu społeczno-politycznego przedstawiają wielokulturowe Niderlandy. Kilkusetletnia tradycja współpracy odmiennych grup etnicznych, religijnych, językowych czy rasowych, stanowiąca fundament obecnego państwa, wydaje się nie uwzględniać właściwej, tzn. sprawiedliwej, dystrybucji władzy między mężczyzn i kobiety, faworyzując tych pierwszych. Niderlandzki kazus objawia podwójną dyskryminację – w pierwszej kolejności wobec kobiet, w drugiej – wobec kobiet imigrantek. Ten stan rzeczy ma swoje przyczyny, na co próbuje wskazać Violetta Gul-Rechlewicz w artykule *Sytuacja kobiet ze środowisk uchodźczych oraz imigracyjnych w Niderlandach*.

Państwa poługosłowiańskie stanowią oddzielny obszar analizy – fenomen historycznie skomplikowany oraz złożony ze względu na rys narodowościowo-etniczny i religijny. Ewa Bujwid-Kurek, specjalizująca się w tematyce bałkańskiej, w przejrzysty sposób kreśli uwarunkowania towarzyszące włączaniu kobiet w politykę najwyższego szczebla państw tamtego regionu. Autorka zwraca uwagę na fakt dopuszczenia kobiet do piastowania najwyższych funkcji państwowych w kulturach typowo patriarchalnych.

Kulturowy aspekt analizy stanowi punkt wyjścia dla artykułu Joanny Wardegi *Peng Liyuan na tle innych pierwszych dam w dyplomacji publicznej Chin*. Autorka dokonuje syntetycznej dekonstrukcji roli, a dokładniej ról, jakie odgrywały i odgrywają żony najważniejszych osób w Państwie Środka. Czyni to, odnosząc się do tradycji Zachodu, ściślej Stanów Zjednoczonych Ameryki, i podkreślając różnice w pojmowaniu miejsca oraz funkcji kobiety i mężczyzny w odmiennych systemach społeczno-politycznych.

Geograficznie bliski, lecz dla znawców problematyki japońskiej kulturowo odległy od Chin obszar został opisany przez Ewę Kamińską w artykule *Kobiety wobec polityki – polityka wobec kobiet: rola i pozycja kobiet*

w społeczeństwie Japonii od okresu Meiji do współczesności. Autorka podejmuje próbę analizy przyczyn ograniczonego udziału kobiet jako aktywnych oraz wpływowych polityczek. Mimo specjalnych regulacji prawnych promujących kobiety w polityce ich oddziaływanie na wspólnotowy byt jest niewielkie w porównaniu z oddziaływaniem mężczyzn. Intrygujące pozostaje pytanie, dlaczego tak się dzieje.

Nieco inny aspekt w kreowaniu politycznego wizerunku kobiety oraz roli kobiety w polityce ukazany został przez Renatę Hołdę na przykładzie postaci Elżbiety Bawarskiej, żony cesarza Franciszka Józefa I. Tekst dostarcza pogłębionej analizy, obejmującej sposób, środki oraz rodzaj manipulacji, dzięki którym doszło do ukonstytuowania mitu cesarzowej, mitu, który pozostaje wciąż żywy, nie tylko w polskiej części Galicji. Okazuje się, że pewne mechanizmy, ze względu na skuteczność oddziaływania, pozostają uniwersalne, w polityce zaś okazują się szczególnie efektywne.

Artykuł zamykający publikację poświęcony jest wybitnym irlandzkim polityczkom, które na przestrzeni ostatnich dekad zapisały się złotymi zgłoskami w historii zarówno Republiki Irlandii, jak i Wielkiej Brytanii. Dyspozycje oraz umiejętności tych liderek wsparły pokojowy proces pojednania zantagonizowanych społeczności Zielonej Wyspy. Z irlandzkiego przykładu wynika, że kobiecy głos w wydaniu politycznym potrafi godzić nawet najbardziej zwaśnione strony.

Temat udziału kobiet w polityce wciąż pozostaje otwarty na dalsze studia i analizy. Z pewnością to temat żywy, domagający się włączenia w powszechny dyskurs oraz powszechną społeczną świadomość. Ta książka niech będzie zatem skromnym do tego przyczynkiem, dla dobra obecnych i przyszłych pokoleń.

Monika Banas

Kultura, będąca podstawą indywidualnej oraz grupowej mentalności, ma zdolność formowania i re-formowania ludzkich zachowań, ambicji, działań, planów etc. Wymiar kulturowy jest zatem niezwykle istotny dla spraw przedstawianych w niniejszej publikacji. Mentalnościowe przyzwolenie na obecność kobiet w polityce jako aktywnych podmiotów, a nie tylko pasywnych (nie)obecnych może nastąpić i następuje właśnie na drodze przemian kulturowych. Niebagatelną rolę odgrywają w tym wypadku różnego rodzaju przedsięwzięcia promujące równość płci, równy dostęp kobiet oraz mężczyzn do dóbr materialnych i symbolicznych, takich jak edukacja, praca zawodowa czy prestiż. Także w zakresie powszechnej edukacji istotne jest, by w równym stopniu zachęcać dzieci oraz młodzież, bez względu na płeć, do angażowania się w życie polityczne. Kształcenie od podstaw pełni tu ważną funkcję, podobnie jak wychowanie ukierunkowane na równość płci, bez stygmatyzowania, dyskryminowania czy utrwalania stereotypowego myślenia o kobietach. Temat udziału kobiet w polityce wciąż pozostaje zagadnieniem żywym, domagającym się włączenia w powszechny dyskurs oraz powszechną społeczną świadomość i nade wszystko praktykę. Publikacja ta niechaj będzie do tego zaproszeniem.

